

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 25. marca 1857.

Nekoliko od kmetijske botánike.

Botánika (rastlinoznanstvo) uči zeliša poznati, ter ima z raznimi predmeti opraviti. Nam je zadosti, se le s tistimi dobro soznaiti, kateri se z rastjo vežejo.

Rast je tista čudna moč nature, po kateri cima, ki se v zernu znajde, oživši, po malem in sčasoma svojemu plemenu primerjeno visokost doseže in obrodi.

Kar se sploh z rašo v terdni zavezi znajde, je vredba ali natora rastlin, to je: red in primera vseh delov, kakor tudi vplemenitev, z eno besedo vse, karkoli se s pomočjo nature oživi in sad donese.

Kmetovavci razdeljujejo rastline v eno- in večletne. Perve se imenujejo zeliša, in so tiste, katere se v lés ne uterdijo, take so: pšenica, pésa in več takih. Nekatere živijo tudi dve leti, to je, donesó sad še le v drugem letu, in se imenujejo dveletne. Večletne so tiste, katere več let živijo. Nekatere izmed teh se posušé, kadar so sad dale, pa oživijo spet po koreninah, kakor špargelj in več drugih. Te se razdelé v drevesa in germe. Drevesa imajo le eno deblo, ki se razširja v mladike in veje. Take so oljka, murva, češnja in več drugih.

Zunajni deli rastline so: sad, mladike, veje, perje, listki, sternje, stebila, kože, ostrine, ternje, cvetje, sadje in korenine.

Notrajni deli so: steržen, lés in lubad. V vseh teh se znajdejo cevke, v katerih sok teče. Lubad je zunajna koža, ki vso znotrajšino rastline pokrije, kakor: beljak, ki uleseni, in ličje, v katerem moč življenja obstoji. Lika je tisti del, ki se mnogoverstno upodobi, in razteguje, ki popke nareja, in deblo kviško poganja. Iz like zraste beljak, berstje, veje in perje. Ako se rastlina rani, ji hitro lika rano pokrije in sceli. Brez ličja je tudi pri cepljenji ves trud prazno delo, zato je paziti treba, da se lika cepičeva prileže liki divjakovi.

Sok je v rastlini tekoča in se razširjajoča mezga, brez katere vsaka rastlina konec vzame. Sok je dvojne sorte: enemu se pravi meza (limfa), in cevke, v katerih teče, se limfatične imenujejo; drugi pa se prav za prav sok imenuje, ki po perji v rastlino pride, kakor se tudi cevke, v katerih teka, sočnate kličejo. Po razločku rastlin je tudi ta sok, in potem tudi slaj zeliš in sadú različen; ta različnost pa pride od gorkote, ki podnevi sok v vednem teku obderžuje, in močno dihanje in puhtenje nareja, po katerem se rastlina kislica, v zrak oddavši ga, znebi, vodenec pa obderži, iz katerega se olje, alkohol in druge zgorljive reči narejajo, kar se ne more zgoditi drugači kot podnevi pri primerjeni svitlobi; pomanjkanje svitlobe in ponočni hlad imata ravno nasprotni nasledek; sok upade in teče proti koreninam, pa vendar perje ne omedlí. Vzrok tega je v tem iskati, da perje ponoči z vogelcom zedinjeno mokroto na-se vleče in serka, in zavolj tega je tudi perje ponoči bolj čversto, kakor podnevi. Vsi obstojni deli se najdejo tudi v najmanjših cveticah, toda v pristojni primeri.

Rastline se kot živali po dveh spolih zorejajo; spolovila imajo v cvetji. Se razdelijo tedaj po razločku spolov v rastline možkega in ženskega spola; med njimi

se najdejo tudi takošne, ki imajo cvetje obojega spola, in te imenujejo polutanke, to je, pol mož pol žena. Da se kal oplodi, je treba, da mastne in oljate drobčke, ki se v mošnjičkih znajdejo, podcvetek popolnoma poserka.

Nekatere rastline imajo možko in žensko cvetje na enem steblu, in te se enohišne imenujejo. Druge, dvéhišne imenovane, imajo možko in žensko cvetje na posebnih steblih. Pri drugih se dobí cvetje možkega, ženskega in obojega spola na enem steblu skupej, in te se mnogospolne imenujejo. Ostale pa, katere nimajo drugega kot cvetje obojega spola, so polutanke.

Če ni kmetovavec s temi rečmi prav natanko soznajen, ne bo nikoli vedil, kako z vsakim plemenom rastlin ravnati, — kako jalove drevesa oploditi, drevesa obsekavati in cepiti; še tolikanj manj bo bolne ozdraviti umel. Ni zadosti, le obstojne dela ali lastnosti rastlin poznati; umni kmetovavec mora tudi vediti, kakošna reja da je za rast vsakemu drevesu najbolj tečna in koristna, in v tem obstoji umnost doveršenega in izverstnega poljodelca.

Razločna plemenitev je tisto opravilo, po katerem se rastline, ki možko in žensko cvetje posebej zredé, plođijo, ako bi rastline različnega spola ena od druge tako delec stale, da bi se same od sebe oploditi ne mogle. To delo je pri nekterih smokvah ali figah neogiblivo potrebno.

Rastline so mnogoverstnim boleznim podveržene. Nekatere napadajo brez razločka vsako rastlino, in se občinske imenujejo. Druge škodovajo le enemu ali drugemu posameznemu plemenu, in te se zovejo posebne bolezni. Pa vse izvirajo iz enakih vzrokov, kakor živalske. Najhujše so tiste, katere v zraku svoj začetek imajo. Teh jih boš najbolje obvaroval, če poskerbiš, da se rastline krepko in čversto obnašajo, obdelaje jih po vseh kmetijskih vodilih, kakor so jih umni kmetovavci upeljali, in jih je skušnja, najmodrejša učiteljica, poterdila. Bolezni imajo tolikanj večjo moč, kolikor šibkejša je napadena rastlina. To se vidi vsaki dan pri živali, in ravno taka se tudi rastlinam godí.

Ali ni to čudno?

Večkrat smo v „Novicah“ že nagovarjali, naj bi se nabirale sadne peške, in kmetijska družba je ponudila že tudi lepo plačilo za bokal jabelčnih in hruševih pešk. In vendar jih ni skor nič dobila!

Sedaj ji piše ta in uni, naj mu pošlje sadnih pešk, — ali kako bo poslala, ker sama nič nima in jih tudi nikjer dobiti ne more. Na Dunaji ali v kakem drugem velikem mestu so že seménarji, ki prodajajo tudi sadne peške, — ali se pa moremo zanesti, da bomo za dragi dnar pešk sirovega (frišnega), popolnoma zrelega, zdravega in ne suhega, sparjenega, piškavega sadja dobili?

Od več strani slišimo, da se napravljajo drevesnice, ali se pa skerbí tudi za nabéro dobrih pešk? Kdor si želi drevesnico (vertno šolo) napraviti in nima divjakov za njo, naj ob pravem času že skerbí za peške, da se mu nazadnje ne bo taka godila, da bo imel prostor za drevesnico, semená pa nič.

Iz tega samega, da se težko dobí pri nas dosti in dobrih sadnih pešk pa tudi košic, se očitno vidi, kako zane-